

VJEŠTAČENJA U KAZNENOM POSTUPKU

Načelo traženja i utvrđivanja istine osnovno je načelo kaznenog postupovnog prava. Sud i državna tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku dužni su istinito i potpuno utvrditi činjenice važne za donošenje zakonite odluke, te s jednakom pozornosti ispitati i utvrđivati činjenice koje terete optuženika, kao i one činjenice koje mu idu u korist (čl. 14. ZKP). U utvrđivanju činjenica sud se u tijeku postupka služi vlastitim opažanjem, a češće izvođenjem različitih i mnogobrojnih dokaza, da bi nakon toga mogao izvesti zaključak je li neka činjenica utvrđena ili ne. Na tome putu utvrđivanja činjenica, što je i najmukotrpniji dio kaznenog postupka, sud će se često naći na područjima za koje nema dovoljno stručnog znanja niti vještine, pa je tada prisiljen potražiti tuđu stručnu pomoć. Razvojem nauke, a osobito tehnike, područje za koje je sucu potrebna stručna pomoć sve se više šire, a takvu pomoć sud dobiva od vještaka najrazličitijih struka.

Često postavljeno pitanje je, koliko se sud može koristiti vlastitim stručnim znanjem iz određenih područja umjesto da poziva vještaka. Odmah valja odgovoriti da takvi postupci sudu nisu dopušteni ni u onim slučajevima gdje vještačenje nije obligatno, a pogotovo u slučajevima gdje je sud obvezan po zakonu da provede vještačenje.

Kad bi sudac i imao stručno znanje, pa i kvalifikaciju istovjetnu onoj vještaka za određeno područje, on to znanje, umjesto nalaza i mišljenja vještaka, ne bi mogao koristiti, jer mišljenje suda nije dokaz i ne može zamijeniti nalaz i mišljenje vještaka, pa bi ta činjenica (do koje bi sud došao primjenom vlastitog znanja izvan pravnog područja) ostala neutvrđena, a ukoliko bi se radilo o nekoj od odlučnih činjenica, takva utvrđenja suda uspješno bi se mogla osporavati žalbom.

Ovakva zakonska ograničenja, koja sputavaju sud da se koristi svojim stručnim znanjem (izvan područja prava) ukoliko ga je sudac uspio steći, sigurno ne znači da je usavršavanje sudaca na različitim područjima nepoželjno.

U rješavanju raznovrsnih kaznenih predmeta gdje se traže specifična znanja, sudac bi morao prije određivanja vještačenja saznati što je moguće više o predmetu koji se vještači i metodama za vještačenja kako bi uočio što od određenog profila vještaka može dobiti, te da bi mogao sastaviti dobru pismenu naredbu za vještačenje (čl. 232. ZKP) iz koje bi se točno vidjelo što je sudu potrebno i na koja pitanja vještak treba dati odgovore. Nažalost, u sudskoj praksi često nije tako, naredbe za vještačenje su sumarne (tipske), pa je vještak prepušten da sam ocjenjuje što sud od njegovog vještačenja očekuje. Ukoliko se desi da ni vještak nema dovoljno iskustva, to neminovno dovodi do nadopuna, pa i ponovljenih vještačenja, što bi trebalo, (po mogućnosti), nastojati izbjeći.

Slučajevi kada je vještačenje po zakonu obligatno

U onim slučajevima gdje je vještačenje po zakonu obligatno za sud nema dileme, ako vještačenje nije obligatno, sud će se koristiti vještacima uvijek kad nađe da je za utvrđenje neke odlučne činjenice potrebno neko specifično znanje ili vještina, a s kojima sud ne raspolaže.

Sam zakon nabraja one slučajeve u kojima je vještačenje obligatno (čl. 242. do 248. ZKP):

- a) kad u smrtnom slučaju postoji sumnja ili je očito da je smrt uzrokovana krivičnim djelom,
- b) kad postoji sumnja o trovanju,
- c) kad je nužno obaviti vještačenje tjelesnih povreda,
- d) kad se pojavi sumnja da je isključena ili umanjena računljivost optuženika.

Izvan navedenih primjera, sud će odrediti provođenje vještačenja, jednog ili više, uvijek kad je to neophodno za utvrđivanje ili pak razjašnjenje kakve važne činjenice.

Tko može biti vještak

Za vještaka se može odrediti:

- a) stalni sudski vještak, pojedinac,
- b) vještačenje se može povjeriti određenoj ustanovi, osobito kod složenijih vještačenja,
- c) sud može, ako to ocijeni svrhovitim i potrebnim, za vještaka imenovati i osobu koja nije stalni sudski vještak, a ima potrebna znanja za određeni tip vještačenja.

Pravilo je da sud vještačenje povjerava prisegnutim sudskim vještacima, a ono se određuje naredbom koja se dostavlja vještaku i strankama. Stranke iz naredbe saznaju komu je vještačenje povjereno, i već tada, prije započinjanja vještačenja mogu stavljati svoje pismene primjedbe, ako ih imaju, a mogu i zatražiti izuzeće vještaka pod uvjetima iz čl. 234. ZKP.

Izuzeće vještaka

Za vještaka sud ne može odrediti osobu:

- koja bi svojim iskazom povrijedila dužnost čuvanja službene ili vojne tajne, dok je nadležno tijelo ne oslobodi te dužnosti
- bračnog druga okrivljenika
- srodnika okrivljenika po krvi u pravoj liniji, srodnika u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno, te srodnika po tazbini do drugog stupnja zaključno
- usvojenika i usvojitelja okrivljenika
- vjerskog ispovjednika okrivljenika o onome što mu je okrivljenik ispovjedio.

Razlozi za izuzeće postoje i u vezi s osobom koja je zajedno s okrivljenikom i oštećenikom u radnom odnosu u istom tijelu, poduzeću ili kod pojedinca koji obavlja samostalnu djelatnost, a za vještaka se u pravilu neće uzeti niti ona osoba koja je saslušana kao svjedok, no, uloga svjedoka i vještaka ponekad se u tijeku postupka isprepleću!¹

¹ Dr. M.-L. je liječnica koja je pregledala oštećenicu V.I. istoga dana kada je ona bila žrtva krivičnog djela silovanja po optuženiku, pa je za nju napisala i povijest bolesti (list 13 spisa). Upravo zato je najprije po istražnom sucu, a potom i pred raspravnim vijećem ova liječnica bila saslušana kao svjedok o onome što je

Odredba o izuzeću sudaca i sudaca porotnika na odgovarajući se način primjenjuje i na vještake, ako za njih nije što drugo određeno (čl. 234. ZKP).

Tako se može tražiti izuzeće sudskog vještaka do početka glavne rasprave ako postoje okolnosti koje izazivaju sumnju u njegovu nepristranost (čl. 39. toč. 6. ZKP), no kao okolnost koja izaziva sumnju u nepristranost vještaka ne može se uzeti neslaganje stranke sa zaključkom vještaka. To je razlog za pobijanje zaključka vještaka, a ne razlog za traženje izuzeća. Pristranost koja bi poslužila kao razlog za izuzeće treba da proizlazi iz načina na koji je vještak konstatirao činjenice i izveo zaključak, a ne iz samog zaključka.

Vještak, nakon što primi naredbu za vještačenje, dužan je predmet vještačenja brižljivo proučiti, a svoj nalaz i mišljenje dati nepristrano u skladu s pravilima znanosti ili vještine.

Sasma izuzetno sud može odrediti da vještači osoba koja nije stalni sudski vještak ukoliko postoji opasnost od odgode, ako su stalni vještaci spriječeni ili ako to zahtijevaju druge okolnosti. Sudovi rijetko koriste ovu mogućnost, u pravilu samo onda kada na jednom području nema stalnog sudskog vještaka određene struke ili specijalnosti, a dolazak stalnog sudskog vještaka iz drugog grada znatno je otežan.

Ako se sud odluči da vještačenje povjeri nekoj stručnoj ustanovi ili državnomu tijelu (čl. 238. ZKP), dužan je stranke izvijestiti o tome koji će vještaci ustanove ili tijela obaviti vještačenje radi omogućavanja strankama da stave svoje zahtjeve za izuzeće vještaka, ako za to postoje razlozi, a za koje sud ranije nije znao.

Iako se vještačenje povjerava ustanovi, u nalazu i mišljenju mora biti vidljivo koji su vještaci proveli vještačenje, svaki od vještaka odgovoran je za onaj dio nalaza koji je osobno sačinio i može biti pozvan na glavnu raspravu da ga dodatno pojašni ili obrazloži, ili pak da odgovara na postavljena pitanja stranaka.

Ponekad u sudskom spisu bivaju priloženi nalazi i mišljenja vještaka koja su pribavile stranke, angažirajući, privatno, vještake da daju svoje stručno mišljenje o nekoj stvari.² Ovakvi nalazi i mišljenja pojavljuju se najčešće uz žalbe pred sudovima drugoga stupnja, i to

uočila prilikom pregleda oštećenice. Točno je da je pored toga ova svjedokinja odgovorila i na neka stručna pitanja, koja se inače postavljaju vještacima sudske medicine ili vještacima za ginekologiju (sud je očito smatrao da je to ekonomičnije, nego da za takva pitanja uzme vještaka).

Prema odredbi čl. 234. st. 3. ZKP, za vještaka se u pravilu neće uzeti osoba koja je saslušana kao svjedok, što znači da je sud prvog stupnja mogao i formalno tretirati dr. M.-L. kao vještaka, što on međutim nije učinio. Kad bi prema zakonu bila potpuno isključena mogućnost da se ista osoba sasluša kao svjedok i uzme za vještaka niti tada u konkretnom slučaju ne bi bila ostvarena relativna bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 354. st. 2. ZKP. Naprotiv, odgovori ove svjedokinje na određena stručna pitanja bila su od interesa za zakonito i pravilno donošenje presude.

(VSRH, I Kž-189/94. od 21. travnja 1994.)

Slično dr. N. Ogorelica, Kazneno procesno pravo, Zagreb 1899. godine

"I vještak može biti svjedok kao i svako drugo lice, ali u tom slučaju valja točno lučiti njegov kvalitet kao svjedoka od onog kao vještaka. No, može on biti i stručni svjedok, ako je izvjesne činjenice opažao kao vještak izvan suda i bez inicijative suda npr. kao liječnik, koji je liječio ozlijeđenog ili pokojnika za života. U oba dva ova slučaja prosuđuje se on kao i drugi svjedok po pravilima, koja su određena za svjedoke."

² U ponovljenom postupku, prvostupanjski sud će ponovno izvesti sve već jednom izvedene dokaze, isto tako, vodit će računa u ponovljenom postupku o tome da nalaz i mišljenje dr. L. E. ne predstavlja proces vještačenja (jer prvostupanjski sud i nije imenovanog stručnjaka odredio vještakom u konkretnom slučaju, već je isti "vještačio" po zahtjevu branitelja optuženika V.J., odvjetnika iz Zagreba), te prvostupanjski sud ne može, u takvoj procesnoj situaciji ispitivati vještaka - toksikologa ing. T.Z. o sadržaju takvog "nalaza i mišljenja", to tim više, što taj "dokaz" nije pravilno izveden. Ako prvostupanjski sud smatra potrebnim da u ponovljenom postupku utvrđuje kakve važne činjenice uz pomoć dr. E.L., tada će biti dužan istog odrediti za vještaka i nakon toga tretirati isto kao vještaka sa već određenim vještakom - toksikologom ing. K.Z.

(VSRH, I Kž-938/90. od 11. travnja 1991.)

u sudskim postupcima gdje vještačenje u prvostupanjskom postupku uopće nije bilo provedeno, (jer je sud npr. zaključio da ono nije potrebno), ili pak u slučajevima gdje je sud drugog stupnja odredio vještačenje po stalnom sudskom vještaku, on je dao svoj nalaz i mišljenje, a stranke takvim mišljenjem vještaka nisu bile zadovoljne, pa su potražile drugog vještaka i njegov nalaz i mišljenje priložile uz žalbu. Ovakav postupak stranaka u ZKP-u nije posebno reguliran, no sigurno je da optuženicima u tijeku kaznenog postupka nije zabranjeno zatražiti stručnu pomoć da bi se uspješnije branili, pa i pomoć vještaka raznih struka i specijalnosti, pa i stalnih sudskih vještaka, no, da li bi vještaci trebali prihvaćati izradu takvih nalaza i mišljenja (pogotovo ako se radi o stalnim sudskim vještacima), nije pitanje kazneno-pravne naravi.

Nalazi i mišljenja koja su stranke same pribavile, ako su priloženi uz žalbu znaju potkrijepiti žalbene navode koji sada postaju uvjerljiviji, pa ukoliko u presudi činjenice koje se osporavaju žalbom (uz koju je priložen nalaz i mišljenje) nisu s dovoljnim stupnjem izvjesnosti utvrđene, a radi se o odlučnim činjenicama, takva presuda biva ukinuta i predmet vraćen na ponovno raspravljanje. Ovakvi slučajevi u sudskoj praksi, iako ih je relativno malo, nisu zanemarivi.

Na pitanje je li sud obavezan prihvatiti nalaz i mišljenje sudskog vještaka, sudska praksa, a pravna teorija, nema jedinstven odgovor.

Sud, traži pomoć vještaka kada mu je za utvrđivanje kakve odlučne činjenice potrebno specifično znanje ili vještina (izvan domene prava), a s kojom sud ne raspolaže. Nakon što dobije nalaz i mišljenje vještaka sud ga je ovlašten i dužan ocijeniti kao i svaki drugi dokaz.

Pravo suda i državnih tijela koja sudjeluju u krivičnom postupku da ocjenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima (čl. 15. ZKP), pa se tim pravom, pravom da sve dokaze slobodno ocijeni, sud služi i kod ocjene nalaza i mišljenja vještaka

Ocjena suda o nalazu i mišljenju sudskog vještaka ipak ima određene specifičnosti, koje ne postoje kod ocjene drugih dokaza u tijeku kaznenog postupka. Postavlja se kao pitanje, a i kao problem, uolikoj mjeri je sud ovlašten da nalaz i mišljenje sudskog vještaka prihvati odnosno ne prihvati, kad vještak u svom nalazu koristi specifična stručna znanja s kojima sudu u pravilu ne raspolaže.³

³ Sud prvog stupnja, međutim, ne tražeći konačni odgovor vještaka mr. R.O. na ovo pitanje i ne saslušavajući ponovno o tome vještaka dipl. ing. K.Z., okončao je dokazni postupak i, zaključivši da nije isključena mogućnost da je do nađene koncentracije apsolutnog alkohola optuženika u času vađenja uzroka došlo unošenjem komponenti nitrorazrjeđivača i razgradnjom njegovih sastojaka do pretvaranja u etilni alkohol, i da ne može sigurno utvrditi vrijeme konzumiranja alkoholnog pića, vođen načelom da odlučne činjenice koje idu na teret optuženika moraju biti pouzdano utvrđene, a za one koje su mu u prilog da je dovoljno da su samo vjerojatne konačno je ocijenio da nema dokaza da je optuženik djelo počinio na način da je upravljao vozilom pod takvim utjecajem alkohola zbog kojega je bio očigledno nesposoban za sigurnu vožnju, dakle, s umišljajem, pa je i utvrdio da je djelo počinio nehatom.

Na izloženi način sud se kod prvog stupnja utvrđivanja i ocjene važne činjenice upustio u definitivno zaključivanje prije nego što su nalaz i mišljenje vještaka toksikologa bili konačni, mada se radilo o takvoj činjenici i takvoj ocjeni za koje je potrebno stručno znanje kojim sud ne raspolaže, iako je, zato jer je na taj način nalaz ovih vještaka zapravo bio nepotpun, trebalo bi najprije postupiti po čl. 240. ZKP i pokušati taj nedostatak otkloniti ponovnim saslušanjem vještaka, a ako bi i to bilo bezuspješno, obnoviti vještačenje s istim ili drugim vještacima, odnosno, zbog tih nedostataka ili zbog sumnje u točnosti danog mišljenja koje su mogle izazvati činjenice i dokazi koje je iznijela obrana, trebao je po čl. 241. ZKP ponovno saslušati iste vještake, pa ako ti nedostaci ili sumnje ne bi bili otklonjeni, zatražiti mišljenje drugih vještaka.

(VSRH, I KŽ-638/93. od 1. rujna 1994.)

U pravnoj teoriji su se iskristalizirala tri stajališta koja određuju do koje mjere je sud ovlašten cijeniti nalaz i mišljenje sudskog vještaka.

Prvo stajalište u potpunosti prihvaća načelo slobodne ocjene dokaza, pa nalaz i mišljenje vještaka ocjenjuje kao i bilo koji drugi dokaz koji je proveden u kaznenom postupku. To znači da bi sud mogao nalaz i mišljenje vještaka ne prihvatiti i zamijeniti ga svojim mišljenjem. Ova ekstremna stajališta sudska praksa danas ne prihvaća.

Po drugom stajalištu sud je u potpunosti vezan za nalaz i mišljenje sudskog vještaka, kao stručne osobe za određeno područje, pa suda, kao laik, ne može ne prihvatiti ono što mu je vještak, kao stručnjak, u svom nalazu i mišljenju naveo.

Treće stajalište, koje danas usvaja sudska praksa, omogućuje sudu da nalaz i mišljenje vještaka ocijeni kao i druge dokaze, da se s tim nalazom složi ili ne složi, što je dužan u presudi temeljito obrazložiti, no ukoliko se sud ne složi s nalazom i mišljenjem vještaka, on ga ne može zamijeniti svojim mišljenjem.

Ako u mišljenju vještaka ima proturječnosti ili nedostataka ili se pojavi osnovana sumnja u točnosti danog mišljenja, a ti se nedostaci i sumnje ne mogu otkloniti ponovnim saslušanjem vještaka, sud će biti prisiljen zatražiti mišljenje drugog vještaka.

Često, u tijeku kaznenog postupka i stranke imaju primjedbe na nalaz i mišljenje vještaka i zahtijevaju provođenje novog vještačenja, smatrajući da je nalaz i mišljenje vještaka neprihvatljiv, bilo zbog popusta koje je vještak učinio u tijeku vještačenja, ili pak zbog toga što smatraju da je vještak u svom nalazu i mišljenju bio pristran, bilo u korist, bilo na štetu optuženika (što u pravilu ovisi o tome koja stranka prigovara mišljenju vještaka, je li to državni odvjetnik ili optuženik).

Ukoliko sud prihvati primjedbe stranaka i odredi novo vještačenje povjerit će ga u pravilu vještaku iz druge ustanove. Novi vještački nalaz i mišljenje može potvrditi nalaz koji je dao prvi vještak, i u takvoj situaciji više neće biti nikakvih dilema, drugi nalaz koji je potvrdio mišljenje sudskog vještaka iz prvog nalaza sud će, a i stranke, u pravilu uvjeriti da kod prvog vještačenja nije bilo nikakvih popusta.

Poteškoće se javljaju onda kad vještačenje drugog vještaka daje drukčije rezultate, pa se mišljenje drugog vještaka u bitnom ne slaže s mišljenjem prvog. U takvoj situaciji sud ponekad ocjenjuje oba nalaza, te se priklanja onomu koji mu je uvjerljiviji, a ako je u dilemi, po načelu in dubio pro reo, prihvaća onaj nalaz koji je za optuženika povoljniji. Ovakovo postupanje suda ne može se uvijek prihvatiti, već će sud često biti prisiljen odrediti i treće vještačenje⁴ koje se povjerava stručnoj ustanovi, da bi se otklonila ova dilema. Treći nalaz (a

⁴ Radi se o tome da je prvostupajski sud na raspravi od 16. lipnja 1989. godine izveo dokaz saslušanjem liječnika neuropsihijatra dr. V.S., koja je dala mišljenje da se kod optuženika radi o duševnoj bolesti u užem smislu, o endogenoj psihozi iz kruga cirkularnih odnosno manijačno depresivnih psihoza, te da je djelo učinjeno u psihotičnom mahu, zbog čega su optuženikove sposobnosti da shvati značenje svog djela i upravlja svojim postupcima bile isključene, odnosno da je optuženik u vrijeme izvršenja djela bio neuračunljiv, dok je na raspravi od 13. veljače 1990. godine izveden dokaz saslušanjem vještaka dr. G.M. koji je dao mišljenje jednako kao i u svom pismenom nalazu da se kod optuženika ne radi o duševnoj bolesti iz razloga tamo pobliže opisanih te da je u vrijeme izvršenja djela mogućnost optuženika da shvati značenje svog djela i upravlja svojim postupcima bila bitno smanjena, a koji nalaz i mišljenje prvostupajski sud prihvatio, a da na toj raspravi nije bila prisutna već ranije saslušana vještakinja dr. V.S., te ponovnim saslušanjem liječnika vještaka pokušao otkloniti razloge proturječnosti u njihovim nalazima i mišljenjima, odnosno, uskladiti ih u pogledu odlučne okolnosti je li optuženik u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio uračunljiv, a ukoliko ni tada ne bi bile razjašnjene navedene proturječnosti, trebao je provesti novo vještačenje s drugim vještacima.
(VSRH, I KŽ-556/90, od 19. veljače 1991.)

ovisno o kojoj vrsti vještačenja se radi) u pravilu će se prikloniti jednomu od dva ranija suprotna nalaza. U ovakvoj situaciji sud prihvaća nalaz onog vještaka (prvog ili drugoga) čije je mišljenje potkrijepljeno trećim nalazom.

Je li ovakav zaključak suda ispravan? O tome bi se moglo široko raspravljati treba li sud prihvatiti onaj nalaz i mišljenje vještaka koji je potkrijepio još jedan vještak zbog te činjenice same. Što bi se desilo kada bi se odredilo i četvrto vještačenje, pa se četvrti vještak u svom mišljenju prikloni onomu vještaku čiji nalaz nije podržao treći vještak.

Ukoliko bi se sud suočio s ovakvom situacijom, da ima dva različita mišljenja koja potkrepljuju po dva vještaka, svako daljnje određivanje novog vještačenja ne bi imalo nikakvog smisla jer bi se svaki sljedeći nalaz i mišljenje, po logici stvari, priklonio jednomu od dva suprotna nalaza i mišljenja, radi čega bi sud trebao postupiti po naprijed spomenutom načelu, sud treba prihvatiti kao utvrđene one činjenice (nalaz i mišljenje onih vještaka) koje su za optuženika povoljnije.

Kod određivanja vještačenja ponekad se pitamo uolikoj mjeri treba činjenice utvrđivati vještačenjem, neki smatraju da se danas u kaznenom postupku pretjerano vještači, da vještaci sude, a suci samo presuđuju. Vještačenje je potrebno odrediti uvijek kad sud naiđe na zapreke u utvrđivanju činjenica koje sud sam, bez vještaka i vještačenja, ne može otkloniti, pri čemu se vještaci trebaju držati svoje struke i specijalnosti⁵, a sud na činjenična utvrđenja, do kojih je došao uz pomoć stručnog mišljenja vještaka, treba pravilno primijeniti zakon.

L I T E R A T U R A

1. K. Vojnović: Zbirka zakona kaznenog prava, Zgb, 1993. godina
2. M. Grubiša: Činjenično stanje u krivičnom postupku, Zgb, 1980. godina
3. N. Ogorelica: Kazneno procesualno pravo, Zgb, 1899. godina
4. B. Zlatarić: Riječnik krivičnog prava i postupka, Zgb, 1966. godina

⁵ Prvostupanjski sud, iako se zaista u obrazloženju presude jednom rečenicom poziva na nalaz i mišljenje vještaka, u stvari, a kako to proizlazi iz daljnjeg obrazloženja presude, uopće se ne obazire na mišljenje vještaka u pogledu konkretnog slučaja u prilog optuženog, ali prvostupanjski sud pravilno je postupio što to mišljenje vještaka nije uopće ocjenjivao niti uzeo u obzir kod presuđenja stvari, jer je to pravno pitanje, koje ne spada u domenu vještaka, već suda, a ovdje pogotovo ne u domenu vještaka, jer se radilo zapravo o tumačenju odredaba osnovnog Zakona o sigurnosti prometa na putevima, a tumačenje i primjena takvih zakonskih propisa sigurno ne spada na vještaka već o tome samostalno i neovisno odlučuje sud.

(I Kž-2471/79. od 7. svibnja 1980.)